

KAPITOLA I

MIRIAM, HILDA, KENYON, DONATELLO

Čtyři osoby, pro jejichž osudy bychom čtenáře rádi zaujali, právě stály v jedné ze síní galerie soch v římském Kapitolu. Byla to místnost (první, když vystoupíte po schodišti), v jejímž středu odpočívá ušlechtilá a působivá postava Umírajícího gladiátora, jenž se právě propadá do smrtelných mdlob. U stěn stojí Antinoos, Amazonka, Apollo Lykijský, Juno, samé proslulé výtvořky starověkého sochařství, jež dosud září nezmenšeným majestátem a krásou ideálního života, třebaže mramor, v němž jsou zhmotněny, je zežloutlý časem a snad i rozežraný vlhkou hlinou, v níž po staletí ležely pohřbeny. Je tu také symbol (v této chvíli stejně výstižný jako přede dvěma tisíci lety) lidské Duše, stojící před volbou mezi Nevinností a Zlem, půvabná postavička dítěte, jež tiskne k hrudi holubici, avšak zároveň je napadáno hadem.

Z jednoho okna této síně můžeme vidět řadu širokých kamenných schodů sestupujících podél mohutného prastarého základu Kapitolu k otlučenému vítěznému oblouku Septimia Severa. Dál sklouzne oko po okraji opuštěného Fora (kde římské pradleny na slunci rozvěšují prádlo), přeletí přes nevýraznou změň novodobých budov, hrubé uplácáných z věkovitých cihel a kamení, a přes kupole křesťanských kostelů vystavených na podlahách starých pohanských chrámů a podepřených týmiž sloupy, které kdysi podpíraly je. Opodál - a přece nedaleko, když uvážíme, kolik historie je nakupeno v prostoru mezi nimi - se obrovským vzmachem zvedá Koloseum a horní řadou oblouků prosvítá modrá obloha. V dále uzavírá rozhled pohoří Albani, jež uprostřed všeho toho rozpadu a proměn vypadá docela stejně, jako když k němu vzhlížel Romulus přes svou nedokončenou hradbu.

Chvatně předkládáme tyto věci - jasnou oblohu, modré, daleké hory a zříceniny etruské, římské, křesťanské, úctyhodné svou trojí starobylostí, i skupinu světoznámých soch

v síni – s nadějí, že čtenáři navodíme takové rozpoložení, jaké člověk v Římě prožívá nejčastěji: neurčité tuchy obrovitých vzpomínek, vjem takové váhy a hmotnosti odeslého života, kdysi soustředěného na tomto místě, že je přítomný okamžik potlačován či vytěšňován a naše osobní záležitosti a zájmy jsou tu mnohem méně skutečné než jinde. Z tohoto pohledu se snad naše vyprávění – v jehož tkanivu se mísí jisté éterické a nehmotné nitky s jinými, upředenyými z neobvyčejnější látky lidského bytí – nebude zdát příliš odlišné od tkaniva všech našich životů. Vedle mohutné římské minulosti působí všechny věci, jimiž se dnes zabýváme nebo o nichž sníme, stejně prchavě jako vidina.

Možná že si ty čtyři osoby, které vám chceme představit, uvědomovaly snovost přítomnosti oproti hranatým žulovým blokům, z nichž budovali své životy Římané. Snad i to přispělo k jejich současnému, rozmarně veselému rozpoložení. Cítíme-li, jak se rozplýváme ve stínech a neskutečnu, zdá se nám smutek stěžít hoden námahy a raději se smějeme co nejveseleji a neptáme se proč.

Tři z našich čtyř přátel byli umělci nebo byli s uměním tak či onak spjatí a v tomto okamžiku je všechny současně zarazila podobnost mezi jednou ze starověkých soch, známým mistrovským dílem řeckého sochařství, a mladým Italem, čtvrtým členem jejich skupiny.

„Nic naplat, přiznejte se, Kenyone,“ řekla tmavooká mladá žena, již přátelé říkali Miriam, „že jste nikdy nevytesal z mramoru ani neuhnětl z hlíny živější podobu, než je tahle, třebaže se pokládáte za zručného portrétistu. Portrét je dokonalý v podobě, prožitku i výrazu. Kdyby to byl obraz, podobnost by mohla být zpola iluzí a představou, ale tady, v tom pentelickém mramoru, je hmatatelnou skutečností, ověřitelnou přímým dotekem a měřením. Náš přítel Donatello je opravdu Práxitelův Faun. Nemám pravdu, Hildo?“

„Snad ani – skoro – ano, myslím, že skutečně,“ odvětila Hilda, útlá hnědovláska z Nové Anglie, jejíž vnímavost pro tvar a výraz byla podivuhodně jasná a jemná. „Pokud je mezi těmi tvářemi vůbec nějaký rozdíl, vyplývá podle mne z toho, že faun sídlil v lesích a lukách a žil s bytostmi sobě podob-

nými, kdežto Donatello se trochu seznámil s městy a takovými lidmi, jako jsme my. Ale podobnost je skutečně velmi silná a velmi zvláštní.“

„Tak zvláštní zase není,“ zašeptala Miriam zlomyslně; „vždyť žádný arkadský faun nikdy nebyl větší prostáček než Donatello. Nestačí rozumem ani na mužského, a to je co říct! Škoda, že už tu našemu příteli nezůstal ani jeden z těch spřízněných lesních tvorů. Hned by měl přítele!“

„Mlčte, nestoudnice!“ opáčila Hilda. „Jste velmi nevděčná, vždyť dobře víte, že mu rozum stačí aspoň na to, aby se vám kořil.“

„Tím větší je to blázen!“ řekla Miriam tak hořce, že na ni Hilda trochu znepokojeně pohlédla.

„Donatello, můj milý příteli,“ řekl Kenyon italsky. „udělejte nám tu radost, prosím, a zaujměte stejný postoj jako tahle socha.“

Mladík se zasmál a stanul v póze, v níž socha vydržela už dva nebo tři tisíce let. A opravdu, nebýt rozdílu v oblečení, kdyby se jeho moderní plášť nahradil lví kůží a hůlka pastýřskou píšťalkou, Donatello by mohl dokonale představovat mramorového fauna, zázrakem proměněného v tělo a krev.

„Ano, je to úžasná podobnost,“ poznamenal Kenyon, když prozkoumal mramor i člověka svým přesným sochařským okem. „Avšak v jedné věci, vlastně ve dvou nám bujně kadeře našeho přítele Donatella nedovolují určit, zda jde ta podoba až do nejmenších podrobností.“

A sochař ukázal svým společníkům na uši krásné sochy, kterou si prohlíželi.

Nestačí však, abychom se o tomto vynikajícím uměleckém díle jen zmínili: musíme je popsat, přestože snaha vyjádřit jeho čarovnou zvláštnost slovy bude asi marná.

Faun je mramorovým portrétem mladého muže, který se pravou paží opírá o kmen či pahýl stromu, jedna ruka mu bezstarostně visí po boku, ve druhé drží zlomek píšťaly nebo podobného bukolického hudebního nástroje. Jeho jediný oděv – lví kůže, jejíž tlapy mu spočívají na rameni – spadá do půli zad a končetiny i celý předek těla ponechává nahý.

Takto vystavená postava je pozoruhodně půvabná, má však plnější a zaoblenější tvary, víc masa a méně hrdinského svalstva než starověcí sochaři zpravidla propůjčovali svým typům mužské krásy. Tvář odpovídá postavě, má velmi příjemný tvar i rysy, je však zaoblená a trochu požitkářská, zejména v oblasti hrdla a brady; nos je téměř rovný, jen lehoučce zahnutý, čímž získává nepopsatelné kouzlo dobrodušnosti a humoru. Ústa s plnými, a přece jemnými rty jako by se čtverácky usmívala, takže vyvolávají úsměv i u diváků. Celá socha – na rozdíl ode všeho ostatního, co kdy bylo vytvořeno z onoho přísného materiálu, mramoru – budí představu přívětivého smyslného tvora, přístupného, bodrého, který se rád veselí, ale není obrněn proti dojetí. Není možné dlouho hledět na tuto kamennou podobiznu a nepocítit k ní vřelou přichylnost, jako by její hmota byla na omak teplá a prochnutá skutečným životem. Co si v něm je velmi blízké našim nejslunečnějším stránkám.

Snad právě nepřítomnost mravní strohosti, jakékoli vznesené a hrdinské složky činí z fauna předmět tak milý lidskému oku a křehkosti lidského srdce. Zde znázorněná bytost není obdařena žádnou zásadovou ctností a nedokázala by ani něco takového pochopit, přesto by byla upřímná a poctivá díky své prostotě. Neměli bychom od ní očekávat žádné oběti ani námahu pro něco abstraktního; v celém tom vládném mramoru není ani atom mučednictví; fauna je však schopen silné a vřelé náklonnosti a na její popud by se dokázal obětovat, dokonce pro ni i zemřít. Je také možné, že by se mohl prostřednictvím svých citů povznést, zušlechtit, vzdělat, takže by snad jeho drsnější, živočišná složka časem ustoupila do pozadí, ač nikdy nemůže být zcela zahlazena.

Živočišnost je vskutku velmi podstatnou složkou faunovy povahy: v tomto zvláštním, a přece pravdivém a přirozeném výtvaru starověké poezie a umění se totiž příznačné rysy zvířete stýkají a spojují s rysy člověka. Práxitelés celé své dílo důmyslně naplnil mlčenlivým tajemstvím, před nímž stojíme v bezradnosti, kdykoli se pokoušíme rozumem nebo citem pochopit nižší řády stvoření. Na tuto hádanku však poukazují jen dva zřetelné znaky: faunovy uši, jež mají tvar

listu a jsou špičaté jako uši některých zvířat. V mramoru to sice není znázorněno, ale pravděpodobně bychom je měli považovat za obrostlé jemnou, chmýřitou srstí. V hrubších vyobrazeních těchto bájeslovných tvorů je ještě jeden znak příbuzenství se zvířaty – jistý přívěsek na kostrči: pokud se však vůbec musí předpokládat, že jej Práxitelův fauna má, skrývá jej lví kůže, do které je oděn. Špičaté a chlupaté uši jsou tedy jediným příznakem jeho divoké, přírodní povahy.

Jen sochař s mimořádně živou obrazností, nejvybranějším vkusem, nejjemnějšími city a nejzácnější uměleckou dovedností – slovem sochař i básník – mohl fauna v této podobě nejprve vysnit a pak to hravě a vrtošivě stvoření úspěšně uvěznit v mramoru. Ani člověk, ani zvíře, a přece ne netvor, ale bytost, v níž se oba rody stýkají na přátelské půdě! Myšlenka zhrubne, když ji uchopíme, a ztuhne v našem sevření. Když se však divák nad sochou zadumá, uvědomí si její kouzlo; připadne mu, že veškerý půvab přírodního života, všechny přívětivé a šťastné povahové rysy tvorů, kteří přebývají v lesích a na lukách, se zde mísí a hnetou v jednu podstatu společně s příbuznými vlastnostmi lidské duše. Stromy, tráva, kvítí, lesní potůčky, skot, jelení zvěř a přirozený člověk! Výtažek toho všeho byl kdysi vtlačen pod zašlý mramorový povrch Práxitelova Fauna a dosud v něm dlí.

Třeba ta myšlenka nakonec ani nebyla snem, ale spíš básnickou vzpomínkou na dobu, kdy byl člověk těsněji spjat s přírodou a jeho společenství s každým živým tvorem bylo důvěrnější a vřelejší.

„Donatello,“ zažertovala Miriam, „nenechávejte nás v nejistotě! Zatřepete těmi hnědými kudrnami, přáteli, ať vidíme, zda ta podivuhodná podobnost sahá až po špičky uší. Pokud ano, budete nám o to milejší!“

„Ne, nejdražší signorino, to ne,“ odpověděl Donatello se smichem, ale i s jistou úzkostí. „Snažně vás prosím, berte mé špičaté uši za prokázané.“ Během své řeči mladý Ital couvl a odskočil lehce jako opravdový faun; tím unikl z dosahu sličné ruky, jež se natáhla, jako když chce otázku zodpovědět přezkoumáním. „I kdybyste se dotkla mých uší sebejemněji,“ pokračoval a postavil se za Umírajícího gladiátora, „budu jako apeninský vlk. Nikdo z mého rodu to nesnesl. Odjakživa to byl pro mne i pro mé předky citlivý bod.“

Mluvil italsky, po toskánsku, s venkovským přízvukem a nepěstěnou výslovností, napovídající, že dosud zřejmě hovořil převážně s venkovany.

„Tak dobře,“ pravila Miriam, „váš citlivý bod – vaše dva citlivé body, pokud je máte, zůstanou nedotčeny, pokud jde o mne. Ale stejně, jak je ta podobnost zvláštní! A jak kouzelná, jestliže opravdu sahá až po ty špičaté uši! Já vím, že je to u skutečného, obyčejného mladíka, jako je Donatello, nemožné,“ pokračovala anglicky, „vidíte však, jak ta zvláštnost vymezuje faunovo postavení: nemůže se dožadovat úplného bratrství, ale přesto jsme tomu příbuznému tvorovi příznivě nakloněni. Není nadpřirozený, jen na samém okraji přírody, a přece uvnitř. Jaké nepojmenované kouzlo v sobě má ta myšlenka, Hildo? Vy to vycítíte jemněji než já.“

„Zaráží mě to,“ řekla Hilda zamyšleně a trochu se schouli-la: „ani se mi na to vlastně nechce myslet.“

„Jistě však souhlasíte s Miriam a se mnou,“ řekl Kenyon, „že je v té soše fauna něco velmi dojmavého a působivého! V nějakém dávno minulém věku musel skutečně existovat. Příroda potřebovala a stále potřebuje to krásné stvoření, kte-

ré stojí mezi člověkem a zvířetem, s oběma soucítí, rozumí řeči obou rodů a objasňuje jednomu celé bytí druhého. Je to škoda, že navždycky zmizel z tvrdých a prašných cest života – ledaže,“ dodal sochař hravým šeptem, „je Donatello opravdu on!“

„Neumíte si představit, jak si mě ta myšlenka podmanila,“ odvětila Miriam zpola žertem, zpola vážně. „Jen si představte skutečnou bytost podobnou tomu bájeslovnému faunovi! Jak šťastný, příjemný a uspokojivý by byl jeho život, kdyby se těšil z hřejivé, smyslově, zemitě složky přírody, radoval by se veselím lesů a potůčků, žil by jako naši čtvernozí příbuzní – jako lidstvo ve svém nevinném dětství, dříve než vůbec někdo pomyslel na hřích, žal, na morálku! Ach, Kenyone, kdyby tak Hilda a vy a já – kdybych aspoň já měla špičaté uši! Předpokládám totiž, že faun neměl svědomí ani výčitky, břemeno na srdci ani bolestné vzpomínky; a ani žádnou temnou budoucnost.“

„Kde se vzal ten tragický tón?“ řekl sochař, pohlédl jí do tváře a s údivem spatřil, že je bledá a skropená slzami. „Jak náhle na vás přišla ta nálada!“

„Ať si jde, jak přišla,“ řekla Miriam, „jako bouřka na římské obloze. Vidíte, už zase svítí slunce.“

Vzbouřit se kvůli uším zřejmě nebylo pro Donatella snadné; nyní si stoupl vedle Miriam a hleděl na ni úpěnlivě, jako když žadoní o odpuštění. Jeho němé, bezmocné, prosebné gesto mělo v sobě cosi dojemného, a přece mohlo snadno vzbudit smích; tolik připomínalo výraz psa, když se cítí provinile nebo v nemilosti. Těžko říci, jakou měl vlastně ten mladý muž povahu. Byl tak plný smyslového života, tak radostný, tak hezký, tak dobře tělesně vyvinutý, že nebudil dojem neúplnosti, nějak zmrzačené či zakrnělé přirozenosti. Přesto s ním tito důvěrní přátelé ve společenském styku instinktivně a ze zvyku jednali trochu jako s dítětem nebo nějakým jiným tvorem, jenž se nevyzná v zákonech, netrvali na přísném dodržování konvencí, a jeho zvláštností si nevšímalí ani natolik, aby je promíjeli. V Donatellovi bylo cosi nepopsatelného, co ho stavělo mimo pravidla.

Uchopil Miriam za ruku, políbil ji a beze slova jí zíral do